

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ความเชื่อเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ เนื่องจากมนุษย์ในสมัยดั้งเดิมยังมีความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีน้อย จึงทำให้เชื่อว่าความเป็นไปของชีวิตและสรรพสิ่งทั้งหลายล้วนเป็นการบันดาลมาจากผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยเฉพาะปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า อุทกภัย วัตภัย และแผ่นดินไหว เป็นต้น มนุษย์ตกใจกลัว เพราะไม่รู้กฎเกณฑ์ทางธรรมชาติ จึงทำให้เชื่อว่าผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายเหล่านั้นล้วนมีฤทธิ์เดชอำนาจ สามารถบันดาลให้เกิดความดีและความร้ายแก่มนุษย์ เมื่อมนุษย์ไม่สามารถต่อสู้ด้วยกำลัง ได้จึงยอมอยู่ใต้อำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้น ทำให้มนุษย์มีความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อีกทั้งได้แสวงหาวิธีการที่จะแสดงออกถึงความเคารพบูชา จึงมีการเซ่นไหว้เพื่อแสดงความอ่อนน้อมภักดี ขอมรับอำนาจเหนือมนุษย์ และยอมอยู่ภายใต้อำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความอบอุ่นทางจิตใจ การดำเนินชีวิตของมนุษย์จึงมีความผูกพันกับความเชื่อมาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ และกลายเป็นมูลเหตุหรือสิ่งที่กำหนดวิถีชีวิตของมนุษย์ เป็นความเชื่อพื้นฐานที่สำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในยุคปัจจุบัน ซึ่งความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องอำนาจเร้นลับเหนือธรรมชาติเป็นความเชื่อพื้นฐานทั่วไปที่มีความคล้ายคลึงกันในทุกสังคมทั่วโลก

ความเชื่อในสังคมไทยก็เช่นกันเป็นความเชื่อพื้นฐานที่ผูกพันกับการดำเนินชีวิตประจำวันของคนไทยตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย เช่น เมื่อเด็กเกิดต้องนำเด็กไปไว้ที่ประตูบ้านเพื่อให้เทวดาคุ้มครองรักษา เพราะเชื่อว่าเด็กที่เกิดมามีผีมาปั้นรูปร่างลักษณะแล้วคอยดักจับวิญญาณ ใสรูปลให้มีชีวิตก่อนเข้าสู่ครรภ์มารดา จึงเกิดความเชื่อว่าผีเป็นเจ้าของลูกมาก่อน เมื่อเกิดมาก็มีการ “ซื้อลูก” จากผี เพราะเชื่อว่า ๓ วันแรก เป็นช่วงเวลาที่ผีอาจจะมาทวงลูกคืนไปอยู่ด้วย ทำให้เด็กอาจเสี่ยงต่อการตายได้ จนเกิดคำกล่าวที่ว่า ๓ วันลูกผี ๔ วันลูกคน จะเห็นว่าในสังคมไทยก็มีความเชื่อพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย เช่นเดียวกับสังคมทั่วไป ดังที่พระยาอนุมานราชชน(๒๕๐๖)

กล่าวว่า ความเชื่อของชนชาติไทยนั้นแต่ดั้งเดิมก็ไม่ต่างกับชนชาติอื่น คือ มีความเชื่อถือสิ่งที่ตามปกติไม่เห็นตัวแต่ถือเข้าใจว่ามีฤทธิ์หรืออำนาจอยู่เหนือคน อาจบันดาลให้ดีหรือร้าย หรือให้คุณให้โทษได้ ความเชื่ออย่างนี้เรียกว่า ลัทธิผีสามเทวดา อันเป็นคติศาสนามาแต่ดั้งเดิมของมนุษย์ก่อนที่จะมีวิวัฒนาการมาเป็นศาสนาอันประณีตขึ้นในปัจจุบัน

สำหรับสังคมไทยในภาคเหนือก็เช่นเดียวกันถือได้ว่ามีความเชื่อเรื่องผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์อย่างฝังรากลึกและเหนียวแน่น ดังหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่แสดงว่าสังคมไทยในภาคเหนือมีความผูกพันนับถือผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คือ กฎหมายมังรายศาสตร์ (ประเสริฐ ณ นคร, ผู้ปริวรรต, ๒๕๑๔: ๘๑) ปรากฏข้อความว่า ผู้ใดตัดต้นไม้ เลื้อบ้านเลื้อเมืองเป็นเสนียด(จืดขวง)ฟันเลื้อเรือน ท่านเสียดก็เป็นการผิดเลื้อบ้าน เลื้อเมือง เลื้อเรือน ให้หาเครื่องบูชาเลื้อเมือง เลื้อบ้าน แล้วบูชาให้ถูกต้อง ผีไม่เลี้ยงดูบูชาเจ้าเรือนลูกเมียจ้งว้ายตายให้มันผู้ตัด ผู้ฟันนั้นชดใช้ค่าทั้งสิ้น อย่าไหมเลย ให้ชดใช้ค่าก็เท่ากับสินไหมในตัวแล้ว ซึ่งแสดงให้เห็นว่า หากมีการตัดต้นไม้ ก็ควรหาเครื่องเช่น ไห้วมาบูชาวงสรวงเลื้อบ้าน เลื้อเมือง เลื้อเรือน หากผู้ใดลบหลู่คูหมิ่นอาจมีโทษถึงตายได้ และผู้ตัดต้นไม้ต้องจ่ายค่าสินไหม เป็นต้น

อีกประการหนึ่งสังคมไทยในภาคเหนือดั้งเดิมมีพื้นฐานมาจากสังคมแบบเครือญาติ ดังที่รังสรรค์ จันดี (๒๕๕๑: ๗๒) กล่าวว่า สังคมภาคเหนือพัฒนามาจากพื้นฐานสังคมแบบเครือญาติยึดถือกฎเกณฑ์พื้นฐานของการเป็นญาติพี่น้องทางสายเลือด มีความเชื่อในเรื่องอำนาจจิตวิญญาณบรรพบุรุษ คือ เชื่อว่าเมื่อบุคคลตายไปแล้ว ผีบรรพบุรุษซึ่งเรียกว่า “ผีปู่ย่า” ก็ยังคงเฝ้าคอยปกป้องรักษา และช่วยเหลือลูกหลานอยู่ตลอดเวลา

ถึงแม้ว่าสังคมไทยในภาคเหนือจะนับถือพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลัก แต่ความเชื่อเรื่องผีก็ยังมิได้สูญหายไป แต่ได้สอดแทรกอยู่ในวิถีชีวิต โดยผสมผสานเข้ากับหลักปฏิบัติในชีวิตควบคู่กันไป เช่น ในพิธีทำบุญขึ้นบ้านใหม่ มีการนิมนต์พระมาเจริญพระพุทธมนต์ ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องของพุทธศาสนา และก็มีการทำบุญเลี้ยงผีบ้านผีเรือน ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องของความเชื่อเรื่องผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น

ความเชื่อเรื่องผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของสังคมไทยในภาคเหนือ มักปรากฏในรูปแบบพิธีกรรมต่าง ๆ ก็มีการจัดบันทึกในรูปแบบตำนาน หรือ เรื่องเล่าปากต่อปาก จึงต้องใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดความเชื่อเรื่องผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพราะภาษาเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม

ผลผลิตทุกอย่างทางวัฒนธรรมต้องใช้ภาษาสำหรับเรียกชื่อ กำหนดความหมายตามข้อตกลงระหว่างคนในสังคม ซึ่งวัฒนธรรมทางจิตใจ หรือวัฒนธรรมประเภทนามธรรม อันได้แก่ ความเชื่อ ความรู้ ความคิดที่เกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ นั้น จะต้องอาศัยภาษาช่วยในการอธิบายตกลงหรือทำความเข้าใจ ภาษาจึงเป็นเหมือนชีวิตหรือวิญญาณของวัฒนธรรม ผลผลิตทางวัฒนธรรมและการสืบทอดทางวัฒนธรรมจะดำเนินไปด้วยความยากลำบากอย่างยิ่ง ถ้ามนุษย์ไม่มี “ภาษา” ใช้ ดังนั้นภาษากับวัฒนธรรมจึงมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดจนไม่สามารถแยกจากกันได้

อย่างไรก็ตามภายในสังคมมนุษย์แห่งใดแห่งหนึ่ง แม้ว่าจะมีวัฒนธรรมเป็นแบบเดียวกันก็ตาม แต่วัฒนธรรมแบบเดียวกันนั้น ยังมีสิ่งที่แตกต่างกันอยู่ เป็นวัฒนธรรมของผู้คนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือพวกใดพวกหนึ่งแตกต่างกันออกไป ดังจะเห็นได้ชัดเจนในสังคมไทย คือ วัฒนธรรมของคนไทยในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือภาคใต้ มีความแตกต่างจากวัฒนธรรมของคนไทยในภาคกลาง แสดงให้เห็นว่าในแต่ละสังคมก็มีวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน จึงทำให้มีความคิดความเข้าใจตลอดจนสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตแตกต่างกัน ความแตกต่างดังกล่าวนำไปสู่ความแตกต่างด้านภาษาด้วย หากกล่าวว่าภาษาไทยเป็นวัฒนธรรมประจำชาติ ภาษาไทยถิ่นก็เป็นวัฒนธรรมประจำท้องถิ่นการศึกษาภาษาถิ่นจึงเป็นการศึกษาวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของคนในท้องถิ่น ประคอง นิมมานเหมินท์ (๒๕๔๗: ๑๗) กล่าวถึงความสำคัญของภาษาไทยถิ่นว่า มีประโยชน์ต่อการศึกษาความเป็นมาของสำนวนและคำบางคำที่ปรากฏในคำสอนและภายิตต่าง ๆ ที่ใช้ในปัจจุบัน ตลอดจนการศึกษาความหมายของภาษาไทยโบราณที่ปรากฏในศิลาจารึกและวรรณกรรมโบราณ เพราะภาษาไทยถิ่นจะรักษาคำเก่าแก่ไว้ได้มากกว่าภาษาไทยกลาง ภาษาไทยถิ่นจึงมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าภาษาไทยกลาง ยิ่งไปกว่านั้นภาษาไทยถิ่นมีความสำคัญในด้านใช้เป็นเครื่องมือศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเกิดจากการประยุกต์ใช้ความรู้ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวบ้าน

ด้วยเหตุนี้คำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือเป็นตัวอย่างที่เราเห็นได้ชัดว่า ภาษาไทยถิ่นเหนือเปรียบเสมือนกระจกสะท้อนความคิดและการมองโลกของเจ้าของภาษา ดังนั้นภาษาไทยถิ่นเหนือจึงเป็นคลังความรู้บ่งบอกถึงความคิดความเข้าใจวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นที่สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติ และระบบนิเวศเป็นอย่างดี ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ ๑

ผีป่วน คือ วิญญาณที่ดีของบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปสถิตอยู่ในเสาเอกบ้านเรือนของลูกหลาน คอยคุ้มครองดูแลและช่วยเหลือลูกหลาน รวมไปถึงมีบทบาทในการควบคุมพฤติกรรมของคนในครอบครัว อีกทั้งต้องมีการบูชาบวงสรวงเช่นไหว้ เพื่อไม่ให้ผีป่วนเกิดความโกรธและลงโทษ (ยอดเรือน คำโพธิ์: สัมภาษณ์, ๓ สิงหาคม ๒๕๕๓)

จากตัวอย่างข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นว่า คำว่า ผีป่วน แสดงลักษณะทางความหมาย ๔ ประการ ได้แก่ ประการแรก ผีป่วนเป็นผีบรรพบุรุษ ประการที่สอง ผีป่วนจะคอยคุ้มครองดูแลลูกหลานให้อยู่เย็นเป็นสุข ประการที่สาม ผีป่วนมีบทบาทในการควบคุมพฤติกรรมของคนในเรือน และประการสุดท้าย ลูกหลานต้องเช่นสรวงบูชาตามโอกาสอันควร องค์กรประกอบทางความหมายทั้ง ๔ ประการนี้เชื่อมโยงถึงภูมิปัญญาชาวบ้านในการปลูกฝังให้เคารพนับถือบรรพบุรุษ ยึดมั่นในจารีตประเพณี มีจิตสำนึกเรื่องความกตัญญู ความสามัคคี ทั้งหมดนี้ส่งผลให้สังคมไทยในภาคเหนือซึ่งเป็นสังคมแบบเครือญาติมีความรักใคร่ ความผูกพัน ประองดองกลมเกลียวกัน และดำรงชีวิตอย่างมั่นคงปลอดภัย และสงบสุข

ตัวอย่างที่ ๒

ผีขุนน้ำ คือ วิญญาณประจำต้นน้ำแต่ละสายซึ่งสถิตอยู่บนดอยสูงอันเป็นต้นแม่น้ำทั้งหลาย มักจะอยู่ตามใต้ต้นไม้ใหญ่ เช่น ไม้ไซ (ไทร) ไม้มะค่า หรือไม้ยาง เป็นต้น ชาวบ้านจะอัญเชิญมาสถิตอยู่ในหอผีที่ปลูกขึ้นอย่างค่อนข้างถาวรใต้ต้นไม้เหล่านั้น อีกทั้งชาวบ้านโดยเฉพาะในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำกวังจะจัดพิธีเลี้ยงผีขุนน้ำ เพื่อเป็นการขอบคุณเทวดาดังกล่าวที่บันดาลให้มีน้ำใช้ในการเกษตรกรรม (สว่าง กันธินะ: สัมภาษณ์, ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๓)

จากตัวอย่างข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นว่า คำว่า ผีขุนน้ำ แสดงลักษณะทางความหมาย ๔ ประการ ได้แก่ ประการแรก ผีขุนน้ำเป็นผีประจำต้นน้ำ ประการที่สอง ผีขุนน้ำอาศัยอยู่บริเวณใต้ต้นไม้ใหญ่ ประการที่สาม ผีขุนน้ำ ชาวบ้านอัญเชิญผีขุนน้ำมาสถิตในหอผี และประการสุดท้าย ชาวบ้านต้องทำพิธีบวงสรวงเช่นไหว้ องค์กรประกอบทางความหมายทั้ง ๔ ประการนี้เชื่อมโยงถึงภูมิปัญญาชาวบ้านในการปลูกฝังให้เคารพยำเกรงต่อป่าไม้และน้ำ ยึดปฏิบัติในพิธีกรรม มีจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ป่าไม้ และมีความกตัญญูสำนึกถึงบุญคุณของป่าต้นน้ำที่เอื้อประโยชน์ต่อชาวบ้าน ทั้งหมดนี้ส่งผลให้สังคมไทยในภาคเหนือซึ่งเป็นสังคมเกษตรกรรมต้องพึ่งพาธรรมชาติ โดยเฉพาะน้ำจากต้นน้ำเป็นหลัก เป็นสังคมที่มีความรัก ความผูกพัน ต่อป่าไม้และแม่น้ำลำธาร ทำให้เกิด

การปกป้องรักษาป่าไม้อันเป็นแหล่งต้นน้ำไม่ให้ผู้ใดมารุกราน เพื่อความอยู่รอดปลอดภัยและความสงบสุขของผู้คนที่อาศัยอยู่ในลุ่มน้ำเดียวกัน

ตัวอย่างที่๓

ผีเสื้อบ้าน คือ วิญญาณประจำหมู่บ้าน มีหน้าที่ช่วยปกป้องรักษาคุ้มครองชาวบ้านในหมู่บ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข ปราศจากภัยอันตราย ชาวบ้านจะสร้างหอเสื้อบ้านไว้ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน ทั้งนี้ชาวบ้านทุกหลังคาเรือนจะต้องทำพิธีบูชาบวงสรวงเช่น ไหว้เลี้ยงเสื้อบ้านเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชาวบ้านในหมู่บ้าน (พูนศรี ป้อมทองคำ: สัมภาษณ์, ๓ สิงหาคม ๒๕๕๓)

จากตัวอย่างข้างต้นนี้แสดงว่า คำว่า ผีเสื้อบ้าน แสดงลักษณะทางความหมาย ๔ ประการ ได้แก่ ประการแรก ผีเสื้อบ้านเป็นผีประจำหมู่บ้าน ประการที่สอง ผีเสื้อบ้านมีหน้าที่คุ้มครองชาวบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข ประการที่สาม ผีเสื้อบ้านจะสถิตอยู่ในหอเสื้อบ้านที่ชาวบ้านสร้างให้ และประการสุดท้าย ชาวบ้านจะต้องทำพิธีบวงสรวงเช่น ไหว้ องค์ประกอบทางความหมายทั้ง ๔ ประการนี้เชื่อมโยงภูมิปัญญาชาวบ้านในการสร้างความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้านเดียวกันที่อาศัยอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ให้สมาชิกในหมู่บ้านมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หรือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน และที่สำคัญพิธีกรรมยังเป็นการสร้างจิตสำนึกในเรื่องความสามัคคีของชาวบ้านในหมู่บ้านเดียวกัน

ดังนั้นคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของสังคมไทยในภาคเหนือที่มีความเชื่อเรื่องผีสอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ สภาพภูมิประเทศในท้องถิ่น เป็นต้น

สำหรับงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีในภาคเหนือมาแล้ว ได้แก่ งานวิจัยเรื่อง “ผีเจ้านาย” ของฉลาดชาย รมิตานนท์ (๒๕๒๓) งานวิจัยเรื่อง “ศาสนาและความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผีของบ้านน้ำปู้ ตำบลน้ำปาง อำเภอมะจิม จังหวัดน่าน” ของสมปอง พิธิภูจักร์พัฒนา (๒๕๒๓) งานวิจัยเรื่อง “ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมสังคม” ของจุรี ขยัน (๒๕๔๓) งานวิจัยเรื่อง “ความเชื่อเรื่องผีในชุมชนชนบทภาคเหนือ” ของแสงดาว วัฒนพร (๒๕๔๕) งานวิจัยเรื่อง “การศึกษาบทบาทของผีในนิทานล้านนา” ของศุภลักษณ์ ปัญญา (๒๕๕๖) และงานวิจัยเรื่อง “การปรับใช้พิธีกรรม และความเชื่อของชุมชนในการจัดการป่าชุมชน” ของวิศท์ เศรษฐกร (๒๕๕๓) ส่วนงานวิจัยที่ศึกษาคำเรียกผีมีเพียงเรื่องเดียว คือ งานวิจัยเรื่อง “คำเรียกประเภทผีของคนไทยในชุมชนวัดสวนแก้ว

ต.บางเลน อ.บางใหญ่ จ.นนทบุรี: การศึกษาเชิงอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์” ของมนสิการ เสงสุวรรณ (๒๕๕๑)

จากงานวิจัยที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่า ยังไม่มีงานวิจัยใดที่ศึกษาวิเคราะห์ความคิดและวัฒนธรรมของคนไทยในภาคเหนือ ด้วยการใช้ข้อมูลทางภาษาของกลุ่มชนดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ ด้วยการใช้วิธีการวิเคราะห์ทางอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ซึ่งเป็นวิธีการวิเคราะห์ทางภาษาเพื่อทำความเข้าใจความคิด มโนทัศน์ และวัฒนธรรมของกลุ่มชนดังกล่าว ทั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์องค์ประกอบทางความหมาย เพื่อวิเคราะห์ความเหมือนและความแตกต่างของคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ และอธิบายความเชื่อเรื่องผีที่ปรากฏในคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ วิเคราะห์ความหมายคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือตามองค์ประกอบทางความหมาย
- ๑.๒.๒ อธิบายความเชื่อเรื่องผีที่ปรากฏในคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

คำเรียกผีที่นำมาเป็นข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ เป็นข้อมูลที่ได้จากผู้บอกภาษาจำนวน ๑๕ คน ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านป่าเส้าหลวง ตำบลสันปูเลย อำเภอคอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

๑.๔ คำนิยามศัพท์

- ๑.๔.๑ ผี หมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์เชื่อว่าเป็นสิ่งลึกลับ มองไม่เห็น แต่อาจจะปรากฏเหมือนมีตัวตนได้ อาจให้ทั้งคุณและโทษ รวมไปถึงดวงวิญญาณอันศักดิ์สิทธิ์ที่เชื่อว่าจะคอยปกป้องรักษาผู้คนในท้องถิ่น (อุดม รุ่งเรืองศรี, ๒๕๔๗: ๔๗๑)
- ๑.๔.๒ ภาษาไทยถิ่นเหนือ หมายถึง ภาษาไทยถิ่นเหนือเป็นสาขาหนึ่งของภาษาตระกูลไท(Tai) ใช้พูดกันในชีวิตประจำวันเหมือนกับเป็นภาษามาตรฐานของท้องถิ่น

ใน ๘ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง ลำพูน พะเยาแพร่ น่าน และ แม่ฮ่องสอน (กรรณิการ์ วิมลเกษม, ๒๕๔๘: ๗)

- ๑.๔.๓ คำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ หมายถึง คำที่ใช้เรียกผีที่ปรากฏในภาษาไทยถิ่นเหนือในหมู่บ้านป่าเส้าหลวง ตำบลสันปูเลย อำเภอคอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่
- ๑.๔.๔ ชาวบ้าน หมายถึง ผู้บอกภาษาที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านป่าเส้าหลวง ตำบลสันปูเลย อำเภอคอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่
- ๑.๔.๕ เทพ หมายถึง สิ่งที่ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นผู้ที่ประกอบผลบุญไว้เป็นจำนวนมากจึงถือกำเนิดอยู่บนสวรรค์ชั้นต่าง ๆ โดยชาวบ้านอาจจะจินตนาการหรือกำหนดรูปร่างให้มีลักษณะเหมือนคน แต่ไม่สามารถจับต้องได้ นอกจากนี้เชื่อกันว่าเทพอาจจะลงมาบนโลกมนุษย์เมื่อมีการร้องขอจากชาวบ้านให้มาสถิตย์ยังสถานที่ต่าง ๆ (พูนศรี ป้อมทองคำ: สัมภาษณ์, ๓ สิงหาคม ๒๕๕๗)
- ๑.๔.๕ วิญญาณ หมายถึง สิ่งที่ชาวบ้านเชื่อว่ามีอยู่ในร่างกายมนุษย์ตอนมีชีวิตอยู่ เมื่อตายจะออกจากร่างกายล่องลอยอยู่ในโลกมนุษย์เป็นส่วนใหญ่ อาจปรากฏตัวเหมือนมนุษย์ก็ได้ แต่ไม่สามารถจับต้องได้ นอกจากนี้เชื่อกันว่าวิญญาณส่วนใหญ่จะให้ประโยชน์ รวมทั้งคุ้มครองชาวบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข (พูนศรี ป้อมทองคำ, ๒๕๕๗: สัมภาษณ์, ๓ สิงหาคม ๒๕๕๗)
- ๑.๔.๖ เงา หมายถึง สิ่งที่ไม่สามารถจับต้องได้ อาจมีรูปร่างมีว คำ หรือไม่มีรูปร่างก็ได้ นอกจากนี้เชื่อกันว่าเngaส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับสิ่งที่ไม่ดีหรืออาจให้โทษแก่ผู้คนในท้องถิ่นได้ (พูนศรี ป้อมทองคำ: สัมภาษณ์, ๓ สิงหาคม ๒๕๕๗)

๑.๕ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๑.๕.๑ เป็นแนวทางในการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับความเชื่อ
- ๑.๕.๒ เป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์ความคิดและวัฒนธรรมของคนไทยในภาคเหนือ ด้วยการใช้ข้อมูลทางภาษาของกลุ่มชนดังกล่าว

๑.๖ วิธีการดำเนินการวิจัย

๑.๖.๑ ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับบรรดาศาสตร์ชาติพันธุ์ที่เกี่ยวกับวิธีการวิเคราะห์องค์ประกอบทางความหมาย และวิธีการจำแนกประเภท รวมทั้งศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผี เพื่อเป็นแนวทางในการวิจัยคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ

๑.๖.๒ การเก็บรวบรวมข้อมูล มีรายละเอียดดังนี้

ในการเก็บข้อมูลเบื้องต้น ผู้วิจัยได้แบ่งขั้นตอนการดำเนินการวิจัยเป็น ๒ ขั้นตอน ได้แก่ การเก็บข้อมูลจากเอกสารสิ่งพิมพ์ และการเก็บข้อมูลจากภาคสนาม มีรายละเอียดดังนี้

๑.๖.๒.๑ การเก็บข้อมูลจากเอกสารสิ่งพิมพ์

ขั้นตอนนี้เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลคำเรียกผีจากเอกสารสิ่งพิมพ์ เพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นที่จะนำไปสัมภาษณ์ผู้บอกภาษา ทั้งนี้ผู้วิจัยเก็บรวบรวมคำที่คาดว่าเป็นคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือจากแหล่งข้อมูลเอกสารสิ่งพิมพ์ ดังนี้

๑. พจนานุกรมล้านนา-ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง (อุดม รุ่งเรืองศรี, ผู้รวบรวม, ๒๕๔๗)
๒. พจนานุกรมภาษาล้านนา (ยุพิน เข็มมุกด์, บรรณาธิการ, ๒๕๕๐)
๓. สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่ม๑-๑๕ พุทธศักราช๒๕๔๒ (มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๔๒)

สำหรับเกณฑ์ในการคัดเลือกคำที่คาดว่าเป็นคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือจากเอกสารสิ่งพิมพ์ ผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางในการคัดเลือกคำดังกล่าวว่า ผี หมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์เชื่อว่าเป็นสิ่งลึกลับ มองไม่เห็น แต่อาจจะปรากฏเหมือน มีตัวตนได้ อาจให้ทั้งคุณและโทษ รวมไปถึงดวงวิญญาณอันศักดิ์สิทธิ์ที่เชื่อว่าคอยปกป้องรักษาผู้คนในท้องถิ่น (อุดม รุ่งเรืองศรี, ๒๕๔๗: ๔๗๑) ฉะนั้นเมื่อคัดเลือกคำที่คาดว่าจะเป็คำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือจากเอกสารสิ่งพิมพ์ตามแนวทางในการคัดเลือก ผู้วิจัยได้คำทั้งสิ้น ๕๘ คำ ดังแสดงในตารางที่๑.๑

ฝีก้อนเส้า	ฝีกะโหล้ง	ฝิซี้หมา	ฝิขุนน้ำ
ฝิโชน	ฝิครุ	ฝิก้างพอน	ฝิเงือก
ฝิเงือกรุง	ฝิเจ้าที่	ฝิเจ้านาย	ฝิกุม
ฝิทะเล	ฝิดง	ฝิดั่ง	ฝิดอน
ฝิดอย	ฝิดากผ้าอ้อม	ฝิดามอย	ฝิดาวอด
ฝิเตาเส้า	ฝินางไม้	ฝิฟุงใต้	ฝิปากวัก
ฝิปกกะโหล้ง	ฝิปู่หละนึ่ง	ฝิปู่สะย่าสะ	ฝิโป่ง
ฝิโป่งค้าง	ฝิฝาย	ฝิพราย	ฝิโพรง
ฝิสื่อ	ฝิเนา	ฝิโพรงดง	ฝิฟ้า
ฝิมด	ฝิมดซอนเมง	ฝิป่วย	ฝิเมง
ฝิปู่ย่า	พระแม่โพสพ	พระแม่คงคา	พระแม่ธรณี
พระพิรุณ	เปรต	พระยม	พระนารายณ์
ฝิก่องกอย	ฝีกะ	ฝิกะล่ยกัษ	ฝิกะหลงอน
พระศิวะ	พระพรหม	พระอิศวร	พระอินทร์
พระโพธิสัตว์	พระพิณเนศวร	พระราหู	ฝิม้าบ้อง
ฝิสื่อบ้าน	ฝิสื่อเมือง	ฝิสื่อวัด	ฝิสื่อห้วย
ฝิสื่อดง	ฝิสื่อนา	ฝิไร่	ฝินา
ฝิปู่บันแนน	ฝิปู่ลื้อเฮงย่าเฮง	ฝิอ้ายง่าฟ้า	ฝิอ้ายท่ายเล็ก
ฝิเมน	ฝิลิงลม	ฝิสุด	ฝิอ้าปาก
แม่ซื่อ	ฝิหัวไฟ	ฝิเร่ร้อน	ฝินางกวัก
ฝิอื้อค้อย	ฝิเรื่อน	ฝิสองนาง	ฝิฟุงส้าว
ฝิดิบ	ฝิอ้า	ฝิดองเหลือง	ฝิสิ่ง
ฝิสิ่ง	ฝิย่าหม้อนึ่ง	ฝิหัวหลวง	ฝิทื่อ
ฝิปู่คำย่ำดำ	ฝิบ้าดาวอด	ฝิโหมด	เจ้าปู่
ฝิชนะแคว	ฝิบ้า		

ตารางที่ ๑.๑ คำที่คาดว่าจะเป็นคำเรียกฝิในภาษาไทยถิ่นเหนือ

คำที่ได้จากข้อที่ ๑.๖.๒.๑ จะนำไปใช้ในการตรวจสอบคำเรียกผีที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้บอกภาษาในขั้นตอนที่สองในข้อที่ ๑.๖.๒.๒.๔

๑.๖.๒.๒ การเก็บข้อมูลจากภาคสนาม

ขั้นตอนนี้เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้บอกภาษา เพื่อบันทึกข้อมูลคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือจากการสัมภาษณ์ ขั้นตอนที่เก็บข้อมูลจากภาคสนามจะทำให้ได้ข้อมูลที่เป็นธรรมชาติและตรงกับความจริงมากที่สุด มีรายละเอียดดังนี้

๑.๖.๒.๒.๑ การคัดเลือกจุดเก็บข้อมูล

ในส่วนของ การคัดเลือกจุดเก็บข้อมูลครั้งนี้ ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากหมู่บ้านป่าเส้าหลวง ตั้งอยู่หมู่ที่ ๖ ตำบลสันปูเลย อำเภอคอยสะแก จังหวัดเชียงใหม่ อยู่ทางทิศเหนือของตัวเมืองจังหวัดเชียงใหม่ โดยมีระยะห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ประมาณ ๑๔ กิโลเมตร ตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๑๑๘ ถนนแก้ววรัฐ (เชียงใหม่-เชียงราย) แล้วเลี้ยวขวาเข้าสู่ทางหลวงแผ่นดินหลายเลข ๑๒๑ ถนนวงแหวนรอบนอกเมืองเชียงใหม่ เป็นเส้นทางหลัก หมู่บ้านแยกจากเส้นทางหลักประมาณทางด้านทิศเหนือเป็นระยะทาง ๑ กิโลเมตร ทั้งนี้มีอาณาเขตติดต่อกับทิศเหนือติดกับหมู่ที่ ๑๒ บ้านสันทราย ตำบลสันปูเลย อำเภอคอยสะแก จังหวัดเชียงใหม่ ทิศใต้ติดต่อกับหมู่ที่ ๘ บ้านสันต้นม่วง ตำบลสันปูเลย อำเภอคอยสะแก จังหวัดเชียงใหม่ ทิศตะวันออกติดต่อกับ ตำบลสารัญราษฎร์และตำบลแม่คือ อำเภอคอยสะแก จังหวัดเชียงใหม่ ทิศตะวันตกติดต่อกับ หมู่ที่ ๑๕ บ้านไร่กองงาน และหมู่ที่ ๘ บ้านป่าเส้าน้อย อำเภอคอยสะแก จังหวัดเชียงใหม่ นอกจากนี้บริเวณที่ตั้งของหมู่บ้านมีลักษณะพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำกวง มีลำน้ำที่สำคัญที่ใช้ในการอุปโภคและบริโภค คือ โครงการชลประทานเขื่อนแม่กวงอุดมธารา และ โครงการชลประทานแม่แฝก-แม่จัด ส่งผลให้พื้นที่ดังกล่าวเหมาะแก่การทำเกษตรกรรม (ข้อมูลจากเทศบาลตำบลสันปูเลย, ๒๕๕๔)

บ้านป่าเส้าหลวง เดิมสถานที่แห่งนี้น่าจะมาจากคำว่า “เส้า” ซึ่งเป็นชื่อพันธุ์ต้นไม้พันธุ์หนึ่ง ในอดีตสถานที่แห่งนี้มีครอบครัวที่มาตั้งถิ่นฐานอยู่ประมาณ ๒๐ ครัวเรือน ในสมัยนั้นการเดินทางเมื่อก่อนนั้นเวลาจะไปไหนมาไหนก็ต้องลำบาก เพราะจะต้องเดินเท้ากันและมีการใช้วัวล่อเทียมเกวียนเป็นยานพาหนะเข้าออกผ่านหมู่บ้านแห่งนี้เพราะหมู่บ้านแห่งนี้เป็นทางผ่านทางเดียวก่อนที่จะเข้าไปยังตัวเมืองเชียงใหม่ สำหรับผู้ที่เดินทางไปไหนต่อไหนแล้ว เมื่อเดินทาง

มาถึงบริเวณดังกล่าวซึ่งเป็นป่าเสร้างี้จะแวะพักคลายร้อนเพื่อให้หายเหนื่อย เพราะเป็นสถานที่ที่มีความสงบและร่มรื่น เย็นสบาย ผู้คนที่ผ่านไปมาก็ต้องแวะให้หายเหนื่อย พอหายเหนื่อยก็จะพากันเดินทางต่อไป ครั้งหนึ่งมีคนกล่าวว่า มีพระธุดงค์รูปหนึ่งท่านได้เดินทางผ่านมาแล้วใช้สถานที่แห่งนี้ เป็นสถานที่พักและใช้เป็นที่พักอาศัยอยู่ในป่าแห่งนี้ พระธุดงค์รูปนี้ได้มีความคิดจะสร้างวัดบริเวณดังกล่าว จึงได้สร้างพระพุทธรูปจำลองซึ่งขณะนั้นทำการปั้นดินเหนียวกับปูนขาว และได้ตัดไม้เสรามาทำหัวใจพระพุทธรูป แล้วจึงนำมาใส่ในพระพุทธรูปองค์นี้ อีกทั้งท่านยังได้ทำการก่อสร้างวิหารมุงด้วยหลังคาหญ้าคา พระธุดงค์จึงได้ตั้งชื่อหมู่บ้านและวัด โดยคิดชื่อจากที่ว่าตรงนี้เป็นป่าเสร้างี้แล้วก็นำไม้เสรามาทำเป็นหัวใจพระพุทธรูปอีกด้วย จึงได้ตั้งชื่อหมู่บ้านแห่งนี้ว่า “บ้านป่าเสร้างี้” พอผ่านไปหลายปีจึงทำให้มีแรงศรัทธามากขึ้น ประชาชนก็เพิ่มจำนวนมากขึ้น ทำให้ประชากรเพิ่มขึ้น พระธุดงค์รูปนั้นจึงได้เปลี่ยนชื่อหมู่บ้านแห่งนี้เป็น “บ้านป่าเสร้างี้หลวง” (พูนศรี ป้อมทองคำ: สัมภาษณ์, ๓ สิงหาคม ๒๕๕๓)

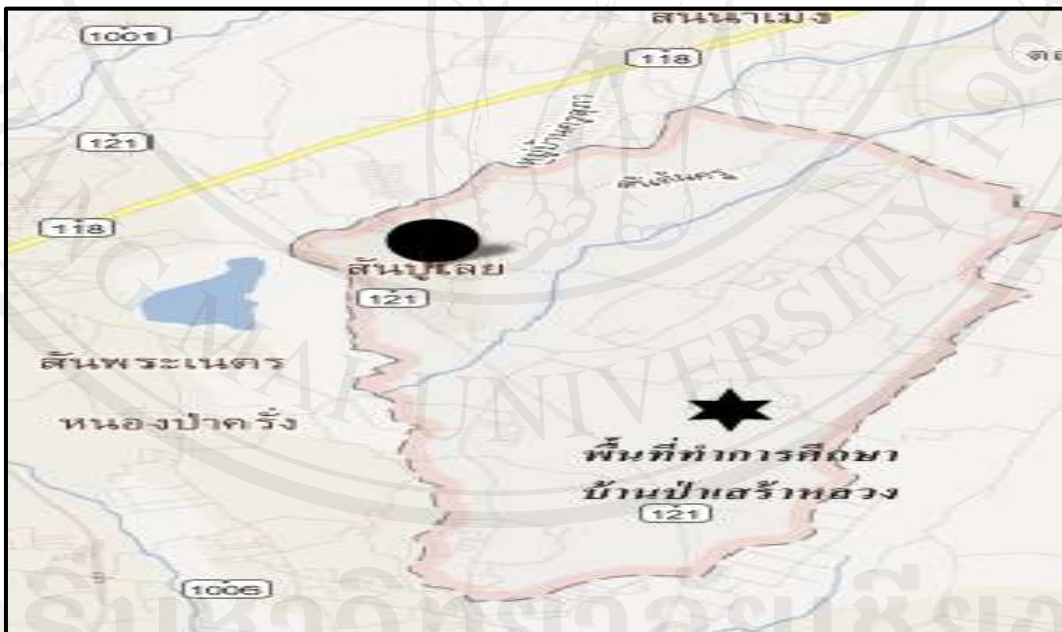
นอกจากนี้หมู่บ้านดังกล่าวยังรักษารูปแบบการดำเนินชีวิตอย่างดั้งเดิมของชาวล้านนา คือ ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก มีวัดป่าเสร้างี้หลวง (วัดชัยสถิตย์) เป็นศูนย์กลางในการเคารพยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบ้าน ทั้งนี้ชาวบ้านในหมู่บ้านส่วนใหญ่เป็นคนพื้นเมืองล้านนาและมีภาษาพูด คือ ภาษาไทยถิ่นเหนือเป็นภาษาแม่ในการสื่อสาร อีกทั้งหมู่บ้านดังกล่าวยังมีความเชื่อเรื่องผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่เป็นจำนวนมาก เช่น ผีประจำวัด ต้นน้ำ และไร่นา เป็นต้น โดยมีอาจารย์วัดทำหน้าที่ทางพิธีกรรมรวมทั้งมีผู้นำทางธรรมชาติเป็นผู้รับเข้าทรงเพื่อติดต่อกับผีหรือเทพต่าง ๆ ตามความเชื่อ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าหมู่บ้านดังกล่าวจึงเป็นตัวแทนที่ดีของคนไทยในภาคเหนือ

ที่มา: <http://maps.google.com/maps?hl=en&tab=wl>

รูปที่ ๑.๒ แผนที่อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

ที่มา: <http://maps.google.com/maps?hl=en&tab=wl>

รูปที่ ๑.๓ แผนที่แสดงที่ตั้งของหมู่บ้านป่าสร้างหลวง ตำบลสันปูเลย

อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

รูปที่ ๑.๔ ป้ายหมู่บ้านป่าเส้าหลวง

รูปที่ ๑.๕ เส้นทางเข้าหมู่บ้าน

รูปที่ ๑.๖ การประกอบอาชีพเกษตรกรรม

รูปที่ ๑.๗ หอผีเสื่อนา

รูปที่ ๑.๘ วัดชัยสถิตย์

รูปที่ ๑.๙ หอผีเสื่อวัด

๑.๖.๒.๒.๒ การคัดเลือกผู้บอกภาษา

ในส่วนของการคัดเลือกผู้บอกภาษา ผู้วิจัยตั้งเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้บอกภาษาดังนี้

- ๑. เป็นเพศหญิงหรือชายอายุตั้งแต่ ๖๐ ปีขึ้นไป จำนวน ๑๕ คน
- ๒. เป็นผู้ที่พูดภาษาไทยถิ่นเหนือเป็นภาษาแม่

๓. เป็นผู้ตั้งถิ่นฐานอยู่ในหมู่บ้านป่าเสร์้าหลวงตั้งแต่กำเนิด

นอกจากคุณสมบัติข้างต้นแล้ว ผู้บอกภาษาต้องมีเวลาว่างมากพอในการสัมภาษณ์ เพื่อให้ผู้วิจัยจะได้เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ได้อย่างเต็มที่

๑.๖.๒.๒.๓ การเตรียมเครื่องมือที่ใช้ในการบันทึกข้อมูล

ก่อนการเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยจะเตรียมตารางบันทึกข้อมูลเพื่อบันทึกข้อมูลคำเรียกผีจากผู้บอกภาษา ดังแสดงในตารางที่ ๑.๒

ที่	คำเรียกผี	คำอธิบาย	เป็นคำเรียกผีหรือไม่	
			ผี	ไม่ใช่ผี
๑				
๒				
๓				
๔				
๕				
...				

ตารางที่ ๑.๒ ตัวอย่างตารางบันทึกข้อมูลคำที่คาดว่าจะเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ

๑.๖.๒.๒.๔ วิธีการเก็บข้อมูลจากผู้บอกภาษา

ในส่วนของการเก็บข้อมูลจากผู้บอกภาษารั้งนี้ ผู้วิจัยได้เดินทางไปเก็บข้อมูลด้วยตนเอง เพราะจะทำให้สามารถเก็บข้อมูลได้อย่างละเอียด เมื่อมีปัญหาหรือข้อสงสัยใด สามารถสอบถามได้จากผู้บอกภาษาได้ทันที ผู้วิจัยจะทำการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้บอกภาษา มีขั้นตอนการสัมภาษณ์ดังนี้

ขั้นตอนแรก ผู้วิจัยจะให้ผู้บอกภาษาเล่าเรื่องเกี่ยวกับผีที่ผู้บอกภาษารู้จักมาทั้งหมด ขั้นตอนการสัมภาษณ์นี้จะทำให้ได้ข้อมูลที่เป็นธรรมชาติและตรงกับความจริงมากที่สุด เช่น

เมื่อผู้บอกภาษาเล่าเรื่อง “ผีปู่ย่าเป็นวิญญาณที่ดีของบรรพบุรุษฝ่ายชายที่ล่วงลับไปแล้ว สถิตอยู่ในเสาเอกบ้านเรือนของลูกหลาน คอยคุ้มครองดูแลและช่วยเหลือลูกหลาน รวมไปถึงมีบทบาทในการควบคุมพฤติกรรมของคนในครอบครัว อีกทั้งต้องมีการบูชาบวงสรวงเช่นไหว้ เพื่อไม่ให้ผีปู่ย่าเกิดความโกรธและลงโทษ” ผู้วิจัยก็จะบันทึกคำตอบของผู้บอกภาษาลงในสดมภ์ที่ ๓ ของตารางบันทึกข้อมูลคำที่คาดว่าเป็นคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ ดังแสดงในตารางที่ ๑.๓

ที่	คำเรียกผี	คำอธิบาย	เป็นคำเรียกผีหรือไม่	
			ผี	ไม่ใช่ผี
๑	ผีปู่ย่า	วิญญาณที่ดีของบรรพบุรุษฝ่ายชายที่ล่วงลับไปแล้วสถิตอยู่ในเสาเอกบ้านเรือนของลูกหลาน คอยคุ้มครองดูแลและช่วยเหลือลูกหลาน รวมไปถึงมีบทบาทในการควบคุมพฤติกรรมของคนในครอบครัว อีกทั้งต้องมีการบูชาบวงสรวงเช่นไหว้ เพื่อไม่ให้ผีปู่ย่าเกิดความโกรธและลงโทษ		
๒				
๓				
๔				
๕				
...				

ตารางที่ ๑.๓ ตัวอย่างการบันทึกข้อมูลในขั้นตอนแรกของคำที่คาดว่าเป็นคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ

ขั้นตอนที่สอง เมื่อผู้บอกภาษาเล่าเรื่องเกี่ยวกับผีหมดแล้ว ผู้วิจัยจะตรวจสอบข้อมูลคำที่คาดว่าจะเป็คำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือจากเอกสารสิ่งพิมพ์ที่เกี่ยวข้องในตารางที่ ๑.๑ หากมีคำที่คาดว่าเป็นคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือคำใดที่ผู้บอกภาษายังไม่ได้กล่าวถึงผู้วิจัยจะสอบถามผู้บอกภาษาทันที เช่น

“ฝิขุนน้ำ มีลักษณะอย่างไร”

หากผู้บอกภาษาสามารถอธิบายลักษณะของฝิขุนน้ำได้ ผู้วิจัยก็จะบันทึกคำตอบของผู้บอกภาษาลงในสดมภ์ที่ ๓ ของตารางบันทึกข้อมูลคำที่คาดว่าเป็นคำเรียกฝิในภาษาไทยถิ่นเหนือ ดังแสดงในตารางที่ ๑.๔

ที่	คำเรียกฝิ	คำอธิบาย	เป็นคำเรียกฝิหรือไม่	
			ฝิ	ไม่ใช่ฝิ
๑	ฝิปู่ย่า	วิญญาณที่ตีของบรรพบุรุษฝ่ายชายที่ล่วงลับไปแล้วสถิตอยู่ในเสาเอกบ้านเรือนของลูกหลาน คอยคุ้มครองดูแลและช่วยเหลือลูกหลาน รวมไปถึงมีบทบาทในการควบคุมพฤติกรรมของคนในครอบครัว อีกทั้งต้องมีการบูชาบวงสรวงเช่นไหว้เพื่อไม่ให้ฝิปู่ย่าเกิดความโกรธและลงโทษ		
๒	เสื่อบ้าน	วิญญาณที่ตีประจำหมู่บ้าน มีหน้าที่ช่วยปกป้องรักษาคุ้มครองชาวบ้านในหมู่บ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข ปราศจากภัยอันตราย ชาวบ้านจะสร้างหอเสื่อบ้านไว้ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน ทั้งนี้ชาวบ้านทุกหลังคาเรือนจะต้องทำพิธีบูชาบวงสรวงเช่นไหว้เลี้ยงเสื่อบ้านเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชาวบ้านในหมู่บ้าน		
๓	ฝิขุนน้ำ	วิญญาณที่ตีประจำต้นน้ำแต่ละสายซึ่งสถิตอยู่ต้นแม่น้ำบนคอยสูง มักจะอยู่ตามใต้ต้นไม้ใหญ่ เช่น ไม้ไผ่ (ไทร) ไม้มะค่า หรือ ไม้ยาง เป็นต้น ชาวบ้านก็จะอัญเชิญมาสถิตอยู่ในหอฝิที่ปลูกขึ้นอย่างค่อนข้างถาวรใต้ต้นไม้เหล่านั้น อีกทั้งชาวบ้านโดยเฉพาะในเขตลุ่มน้ำดังกล่าวจะจัดพิธีเลี้ยงฝิขุนน้ำ เพื่อเป็นการขอขมาเทวดาดังกล่าวที่บันดาลให้มน้ำใช้ในการเกษตรกรรม		
๔				
๕				
...				

ตารางที่ ๑.๔ ตัวอย่างการบันทึกข้อมูลในขั้นตอนที่สองของคำที่คาดว่าเป็นคำเรียกฝิ

ในภาษาไทยถิ่นเหนือ

ขั้นตอนที่สาม หลังจากนั้นผู้วิจัยจะถามคำถามจนหมดรายการคำแล้ว จึงจะถามผู้บอกภาษาเพื่อที่จะได้คำที่คาดว่าเป็นคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือมากขึ้น ด้วยการตั้งคำถามว่า

“รู้จักผีอะไรอีกบ้าง”

หลังจากนั้นผู้วิจัยถามผู้บอกภาษาว่าสามารถอธิบายคำเรียกผีคำนั้นได้หรือไม่ หากผู้บอกภาษาสามารถอธิบายได้ ผู้วิจัยก็จะบันทึกคำตอบของผู้บอกภาษาลงในสดมภ์ที่๓ ของตารางบันทึกข้อมูลคำที่คาดว่าเป็นคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ อย่างไรก็ตามหากผู้บอกภาษาไม่สามารถอธิบายคำที่คาดว่าจะเป็นคำเรียกผีได้ ผู้วิจัยก็จะไม่บันทึกคำตอบของผู้บอกภาษา

ขั้นตอนสุดท้าย เมื่อผู้บอกภาษาตอบคำถามคำที่คาดว่าเป็นคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือเสร็จสิ้นแล้ว ผู้วิจัยจะถามผู้บอกภาษาต่อไปว่า

“ผีปู่ย่า จัดเป็นผีหรือไม่”

หากผู้บอกภาษาตอบว่า “ผีปู่ย่า เป็นผี” ผู้วิจัยจะกาเครื่องหมาย / ลงในสดมภ์ที่๔.๑ ของตารางบันทึกข้อมูลคำที่คาดว่าเป็นคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ หากมีคำที่คาดว่าเป็นคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือคำใดที่ผู้บอกภาษาตอบว่า “ไม่เป็นคำเรียกผี” เช่น พระอินทร์ ผู้วิจัยจะกาเครื่องหมาย / ลงในสดมภ์ที่ ๔.๒ ของตารางบันทึกข้อมูลคำที่คาดว่าเป็นคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ ดังแสดงในตารางที่ ๑.๕

ที่	คำเรียกผี	คำอธิบาย	เป็นคำเรียกผีหรือไม่	
			ผี	ไม่ใช่ผี
๑	ผีปู่ย่า	วิญญาณที่ติดของบรรพบุรุษฝ่ายชายที่ล่วงลับไปแล้วสถิตอยู่ในเสาเอกบ้านเรือนของลูกหลาน คอยคุ้มครองดูแลและช่วยเหลือลูกหลาน รวมไปถึงมีบทบาทในการควบคุมพฤติกรรมของคนในครอบครัว อีกทั้งต้องมีการบูชาวงสว่างเช่นไหว้เพื่อไม่ให้ผีปู่ย่าเกิดความโกรธและลงโทษ	/	
๒	เสื่อบ้าน	วิญญาณที่ตีประจำหมู่บ้าน มีหน้าที่ช่วยปกป้องรักษาคุ้มครองชาวบ้านในหมู่บ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข ปราศจากภัยอันตราย ชาวบ้านจะสร้างหอเสื่อบ้านไว้ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน ทั้งนี้ชาวบ้านทุกหลังคาเรือนจะต้องทำพิธีบูชาวงสว่างเช่นไหว้เสื่อบ้านเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชาวบ้านในหมู่บ้าน		
๓	ผีขุนน้ำ	วิญญาณที่ตีประจำต้นน้ำแต่ละสายซึ่งสถิตอยู่ต้นแม่น้ำบนคอยสูง มักจะอยู่ตามใต้ต้นไม้ใหญ่ เช่น ไม้ไผ่ (ไทร) ไม้มะค่า หรือ ไม้ยาง เป็นต้น ชาวบ้านก็จะอัญเชิญมาสถิตอยู่ในหอผีที่ปลูกขึ้นอย่างค่อนข้างถาวรใต้ต้นไม้เหล่านั้น อีกทั้งชาวบ้านโดยเฉพาะในเขตลุ่มน้ำดังกล่าวจะจัดพิธีเสีงผีขุนน้ำ เพื่อเป็นการขอขมาทวงวดดังกล่าวที่บันดาลให้มีน้ำใช้ในการเกษตรกรรม		
๔	พระอินทร์	เป็นเทพเจ้าที่เป็นใหญ่ในการปกครองสวรรค์และนรก		/
๕				
...				

ตารางที่ ๑.๕ ตัวอย่างการบันทึกข้อมูลในขั้นตอนสุดท้ายของคำาคาดว่าเป็นคำเรียกผี
ในภาษาไทยถิ่นเหนือ

๑.๖.๒.๒.๕ การคัดเลือกคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ

เมื่อผู้วิจัยรวบรวมคำที่คาดว่าเป็นคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือเสร็จสิ้นเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยนำคำที่คาดว่าเป็นคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือที่ได้ทั้งหมดมาคัดแยกด้วยเกณฑ์การคัดเลือกคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือดังนี้

๑. คำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือที่นำมาวิเคราะห์ต้องเป็นคำที่ผู้บอกภาษาสามารถอธิบายความหมายของคำดังกล่าวได้ชัดเจน

๒. คำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือที่นำมาวิเคราะห์ต้องเป็นคำที่ผู้บอกภาษาให้คำจำกัดความคำดังกล่าวเป็นผี

เมื่อพิจารณาตามเกณฑ์การคัดเลือกคำในข้อที่ ๑ ผลปรากฏว่า มีคำที่ไม่ตรงกับเกณฑ์การคัดเลือกคำเป็นจำนวนมาก เนื่องจากผู้บอกภาษาไม่สามารถอธิบายความหมายได้ชัดเจน มีจำนวน ๒๗ คำ จึงตัดคำดังกล่าวออกไป ได้แก่ ผีขี้หมา ผีโขน ผีค้ำพอน ผีเงือกรุง เจ้าปู่ ผีโฆมด ผีหะแคว่ ผีตามอย ผีดาวอด ผีเตาเต่า ผีปู่หละหนึ่ง ผีปู่สะย่าสะ ผีโป่งค่าง ผีโพรงดง ผีมด ผีมดซอน เมง ผีเมง ผีก่องกอย ผีกะยักษ์ ผีกะหงอน ผีสองนาง ผีปู่บันแน ผีปู่เอ็งอย่าเอ็ง ผีอ้ายง่าฟ้า ผีอ้ายท้ายเล็ก ผีสุด และผีปู่คำยาค่า

ทั้งนี้เมื่อพิจารณาตามเกณฑ์การคัดเลือกคำในข้อที่ ๒ ผลปรากฏว่า คำที่ไม่ตรงกับเกณฑ์การคัดเลือกคำในข้อที่ ๒ มีจำนวน ๒๘ คำ จึงตัดคำดังกล่าว ได้แก่

ผีบ้า ผีสิง ผีสิง ผีท้อ ผีป่วย ผีกุม และผีบ้าดาวอด ไม่เป็นผี เนื่องจากเป็นคำที่ใช้เรียกคนที่มือการไม่สมประกอบ

ผีทะเล ไม่เป็นผี เนื่องจากเป็นคำที่ใช้เรียกคนที่มีลักษณะนิสัยลามก

ผีดิบ และผีเน่า ไม่เป็นผี เนื่องจากหมายถึงร่างกายของผู้เสียชีวิตที่เก็บไว้จนขึ้นอืด

พระยม พระนารายณ์ พระคิระ พระพรหม พระอิศวร พระอินทร์ พระโพธิสัตว์ พระพิฆเนศวร พระราหู ไม่เป็นผี เนื่องจากเป็นเทพเจ้าตามความเชื่อของพราหมณ์-ฮินดู

ผีอ่า ไม่เป็นผี เนื่องจากเป็นอาการที่ขยับตัวไม่ได้ในขนาดนอนหลับ

ผีตากผ้าอ้อม ผีฟุ้งได้ และผีฟุ้งสาว ไม่เป็นผี เนื่องจากเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ

ผีตองเหลือง และผีแมน ไม่เป็นผี เนื่องจากเป็นชื่อชนเผ่าที่อาศัยอยู่ทางภาคเหนือของประเทศไทย

ผีหัวหลวง และผีอ้าปาก ไม่เป็นผี เนื่องจากเป็นคำที่ใช้เรียกทิส

ผีลิงลม ไม่เป็นผี เนื่องจากเป็นชื่อของการละเล่นชนิดหนึ่ง

ส่วนคำว่า พระพิรุณ พระแม่คงคา พระแม่โพสพ และพระแม่ธรณี จัดเป็นผี เนื่องจากชาวบ้านเชื่อว่าเป็นผีที่อยู่ใกล้ชิดกับชาวบ้านคอยบรรดาความสุขให้แก่ชาวบ้าน จึงทำให้ผีดังกล่าวเป็นคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ

ดังนั้นเมื่อพิจารณาตามเกณฑ์ดังกล่าวพบว่า คำที่จัดเป็นคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือซึ่งจะนำมาวิเคราะห์มีทั้งสิ้น ๔๓ คำ ดังแสดงในตารางที่ ๑.๖

ผีฟ้า	ผีขุนน้ำ	ผีเสื้อบ้าน	ผีเสื้อเมือง
ผีเสื้อดง	ผีเสื้อวัด	ผีเสือนา	ผีเสื้อห้วย
ผีเรือน	พระพิรุณ	พระแม่โพสพ	พระแม่คงคา
พระแม่ธรณี	แม่ซ้อ	ผีนางกวัก	ผีเจ้านาย
ผีก้อนเส้า	ผีกะโหล้ง	ผีครู	ผีเจ้าที่
ผีปู่ย่า	ผีผาย	ผีไร่	ผีนาง
ผีย่าหม้อหนึ่ง	ผีปากวัก	ผีดั่ง	ผีร่อน
ผีดง	ผีดอน	ผีคอย	ผีโป่ง
ผีปรด	ผีนางไม้	ผีพราย	ผีเงือก
ผีกะ	ผีปกกะโหล้ง	ผีโพรง	ผีหัวไฟ
ผีสื่อ	ผีม้าบ้อง	ผีอ้อค้อย	

ตารางที่ ๑.๖ คำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ

๑.๖.๓ การวิเคราะห์ข้อมูล มีรายละเอียดดังนี้

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้แบ่งขั้นตอนในการวิเคราะห์ ๒ ขั้นตอน ได้แก่ การวิเคราะห์ความหมายของคำเรียกผี และอธิบายความเชื่อเรื่องผีที่ปรากฏในคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ มีรายละเอียดดังนี้

๑.๖.๓.๑ การวิเคราะห์ความหมายของคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากขั้นตอนที่ ๑.๖.๒.๒.๕ ใช้ในการวิเคราะห์ความหมายของคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือในแต่ละคำ ด้วยการใช่วิธีการวิเคราะห์องค์ประกอบทางความหมาย และจำแนกประเภท มีขั้นตอนดังนี้

๑. กำหนดมิติแห่งความแตกต่างของคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ
๒. ระบุบรรดลัทธิและนิยามความหมายของคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ

สำหรับการวิเคราะห์ในขั้นตอนนี้มีจุดมุ่งหมาย เพื่อแสดงให้เห็นว่าคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือแต่ละคำมีความเหมือนหรือแตกต่างกันด้วยองค์ประกอบทางความหมายใด

๑.๖.๓.๒ อธิบายความเชื่อเรื่องผีที่ปรากฏในคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ

ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากขั้นตอนที่ ๑.๖.๓.๑ มาใช้ในการอธิบายความเชื่อเรื่องผีที่ปรากฏในคำเรียกผีในภาษาไทยถิ่นเหนือ เพื่อสามารถตีความเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีที่มีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมในท้องถิ่น

- ๑.๖.๔ สรุป อภิปราย และเสนอแนะ

๑.๗ สถานที่ดำเนินการวิจัย

- ๑.๗.๑ สถานที่ที่ใช้ในการศึกษาเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ในเอกสารสิ่งพิมพ์ ดังนี้
  - สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
  - ห้องสมุดคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
  - ห้องสมุดสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
  - ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
  - ศูนย์สารนิเทศมนุษยศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
  - ศูนย์บรรณสารสนเทศทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
  - หอสมุดวังท่าพระ สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศิลปากร
  - สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- ๑.๗.๒ สถานที่ที่ใช้ในการศึกษาเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม คือ
  - หมู่บ้านป่าเส้าหลวง ตำบลสันปูเลย อำเภอคอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่